

УДК 338.1: 631.173

О. В. Захарчук,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН України, завідувач відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення,

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1734-1130>

Я. Ф. Навроцький,

к. е. н., старший дослідник, старший науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення,

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4677-5306>

В. М. Петров,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування, Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1693-2545>

М. А. Кравченко,

аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1039-2054>

С. О. Яренко,

аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-3961-8085>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.20.18

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ТЕХНІКОЮ ДЛЯ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

O. Zakharchuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Corresponding member of the National Academy of Agrarian Sciences, Head of the Department of Investment, Material and Technical Ensuring,

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics",

Y. Navrotskyi,

PhD in Economics, Senior Research Fellow, Senior Researcher of the Department of Investment,

Material and Technical Ensuring, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics",

V. Petrov,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Business and Administration, State Biotechnological University,

M. Kravchenko,

Postgraduate student, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics",

S. Yarenko,

Postgraduate student, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

PROVIDING AGRICULTURAL PRODUCTION WITH AGRICULTURAL MACHINERY FOR CROP PRODUCTION DURING THE WAR AND POST-WAR RECOVERY

У статті досліджено сучасний стан забезпечення рослинництва сільськогосподарською технікою, визначені шляхи його удосконалення у воєнний період та після його закінчення. Визначено загальну тенденцію до скорочення частки господарств населення, які мають окремі види техніки. Виявлено диспропорції між великими та малими формами

господарювання у забезпеченні технікою, а також обмеження доступу до фінансових ресурсів малих сільськогосподарських підприємств. У процесі дослідження визначено загальне скорочення обсягів ринку української сільськогосподарської техніки через втрату виробничих потужностей на сході та півдні країни а також значне скорочення її імпорту. Здійснено аналіз державної підтримки сільськогосподарського машинобудування та аграрних підприємств. Запропоновано ефективні заходи щодо удосконалення системи забезпечення аграрного виробництва сільськогосподарською технікою під час війни та у повоєнний період, що передбачають: здійснення протекціоністської політики держави; збереження кадрового потенціалу; релокацію підприємств сільськогосподарського машинобудування із зони бойових дій, спрощення ведення бізнесу для стимулювання інвестиційної діяльності, державну підтримку малих фермерських господарств тощо.

The article examines the current state of provision of crop production with agricultural machinery, identifies ways to improve it during the war period and after its end. The following methods were used in the research process: dialectical method of scientific cognition, monographic, statistical and economic, economic and mathematical, expert evaluation, graphical. The general tendency to reduce the share of households with certain types of machinery is determined. Disproportions between large and small forms of management in the provision of equipment, as well as restrictions on access to financial resources of small agricultural enterprises are revealed. A comparative analysis of the availability of certain types of agricultural machinery for farms in Poland and agricultural producers in Ukraine is carried out, which shows a significant lag in this area of domestic agricultural production. The study identified a general decline in the volume of the Ukrainian agricultural machinery market due to the loss of production capacity in the east and south of the country. There is also a negative trend in imports of most types of agricultural machinery. However, in general, the level of dependence of Ukrainian agriculture on imported machinery remains quite high. It is determined that the export potential of domestic agricultural machinery has significantly decreased.

It is noted that the production of mini-machinery by Ukrainian enterprises, including tractors and moto blocks for cultivation of small areas by households and small farms, could become a promising direction for the development of domestic agricultural machinery and effectively compete with cheap products from China. The analysis of state support for agricultural machinery and agricultural enterprises is carried out. The author proposes effective measures to improve the system of providing agricultural production with agricultural machinery during the war and in the post-war period, which include: implementation of the State's protectionist policy; preservation of human resources; relocation of agricultural machinery enterprises from the combat zone; simplification of doing business to stimulate investment activity; State support for small farms, etc.

Ключові слова: матеріально-технічне забезпечення, сільськогосподарська техніка, імпорт, експорт, державна підтримка, господарства населення, сільськогосподарські підприємства.

Key words: logistics, agricultural machinery, imports, exports, state support, households, agricultural enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Для отримання максимального економічного ефекту аграрному виробництву необхідна високопродуктивна, економна, технологічна та екологічна техніка на рівні провідних світових виробників. Вітчизняна техніка не завжди відповідає світовим стандартам якості та безпечності, не в повній мірі задовольняє національного сільськогосподарського виробника, хоча й цілком доступна по ціні. Воєнні дії безпосередньо вплинули на ефективність функціонування усіх ланок матеріально-технічного забезпечення. В умовах дефіциту державного бюджету та зростання державного боргу, викликаних зростанням витрат на армію, відбулося скорочення або припинення державного фінансування програм, спрямова-

них на розвиток матеріально-технічної бази аграрного виробництва та зростання податкового тиску.

Через високий рівень інфляції та ризики втрати урожаю і знищення майна сільськогосподарських підприємств вартість фінансових послуг значно зросла та доступ до них став більш обмеженим. Зростання цін на сировину та енергетичні ресурси, падіння цін на продукцію рослинництва, зростання логістичних витрат та збільшення шляхів поставок, скорочення державної підтримки негативно вплинули на усіх суб'єктів аграрного сектору економіки і призвели до зменшення обсягів продаж сільськогосподарської техніки.

З огляду на зазначене, для України особливо актуальною є проблема підвищення ефективності аграрного сектору економіки через забезпечення його сільськогосподарською технікою різних виробників.

Таблиця 1. Динаміка наявності окремих видів сільськогосподарської техніки у підприємствах (одиниць)

Вид техніки	Роки					
	2016	2017	2018	2019	2023*	2023 до 2016 ±, %
Трактори, всього	132686	129272	128697	130529	112345	-15,3
Вантажні автомобілі	85417	81158	78077	78678	68779	-19,5
Причепи та напівпричепи	67928	65239	63244	64800	56326	-17,1
Плуги	49306	49072	49924	51447	44835	-9,1
Культиватори	71659	70100	70505	71633	70474	-1,7
Борони	192029	181386	161129	160004	140508	-26,8
сівалки	67157	66272	65070	66511	55594	-17,2
картоплесаджалки	1573	1513	1310	1305	1101	-30,0
Розкидачі ґною і добрив	21634	21923	22642	23878	21195	-2,0
Машини для захисту рослин	20227	20727	22229	23487	20114	-0,6
Сінокосарки	11283	10929	9920	10196	8840	-21,7
Жатки валкові	14477	15389	15977	16862	14249	-1,6
Прес-пакувальники та прес-підбирачі	7675	7547	8114	8226	7187	-6,4
Комбайни зернозбиральні, кукурудзозбиральні та кормозбиральні, включаючи причіпні	33761	32883	31501	31588	26925	-20,2
Комбайни картоплезбиральні, вкл. картоплекопачі	1239	1090	947	953	804	-35,1
бурякозбиральні	2278	2028	1642	1568	1376	-39,6

*розрахунково.

Джерело: сформовано на основі [8; 9, с. 52—54].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва в цілому та забезпечення сільськогосподарською технікою зокрема займалися такі вчені як, О.В. Захарчук [1], О.В. Вишневецька [2], В.В. Нечитайло [3] В.М. Петров [4], Ю.О. Лупенко [5], М.М. Могилова [6] В.Є. Скоцик [7] та багато інших. Проте, незважаючи на наявність вагомої наукової бази стосовно матеріально-технічного забезпечення підприємств АПК, ця проблема ще недостатньо досліджена вітчизняною економічною наукою.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є визначення ефективних шляхів забезпечення аграрного виробництва сучасною високопродуктивною технікою, зокрема рослинництва, в умовах воєнних дій та після їх закінчення. Завданнями дослідження стали: аналіз динаміки забезпеченості підпри-

ємств сільськогосподарською технікою, її виробництва та імпорту; вплив війни на розвиток ринку; узагальнення висновків та надання практичних рекомендацій щодо удосконалення системи забезпечення аграрного виробництва сільськогосподарською технікою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

До початку війни ринок сільськогосподарської техніки України був насичений самою різноманітною технікою, вітчизняною та іноземною, що відповідала вимогам покупців залежно від технологій виробництва сільськогосподарської продукції, фінансового стану господарства, якості, тощо.

У 2023 році порівняно з довоєнними роками і в сільськогосподарських підприємствах, і в господарствах населення, через окупацію та знищення техніки, зниження прибутковості, скорочення обігових коштів відбулося помітне зменшення придбання сільськогосподарських машин (Табл. 1, 2).

Таблиця 2. Наявність сільськогосподарської техніки в господарствах населення (тис. одиниць)

Вид техніки	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2023*	2023 до 2021 ±, %
Трактори	101	135	172	182	249	180	184	199	174	-12,6
Комбайни	2	13	21	19	17	15	15	14	13	-7,1

*розрахунково.

Джерело: сформовано на основі [8; 9, с. 52-54].

Таблиця 3. Динаміка виробництва окремих видів сільськогосподарської техніки

Вид техніки	Роки							± 2023 до 2011, разів
	2011	2018	2019	2020	2021	2022*	2023*	
Трактори колісні з понад 59 кВт (тис. одиниць)	5,4	2,4	1,4	0,9	1,2	0,5	0,4	13,4
Комбайни зернозбиральні (одиниць)	399	47	к	к	к	—	—	—
Плуги (тис. одиниць)	6,1	3	2,5	2,7	2,3	1,2	1,0	6,4
Розпушувачі та культиватори (тис. одиниць)	7,4	2,9	3,9	2,5	3,0	1,4	1,1	6,6
Борони дискові (тис. одиниць)	7,4	2,2	2,1	2,3	3,5	1,7	1,3	5,7
Борони (крім дискових) (тис. одиниць)	11,1	10,4	5,1	5,6	6,7	3,5	2,6	4,3
Сівалки, саджалки та машини розсадопосадильні (тис. одиниць)	7,4	3,8	3,2	3,3	5,5	2,7	2,1	3,5
Косарки тракторні (тис. одиниць)	1,7	1,6	1,1	0,6	0,4	0,3	0,2	7,0
Розбризкувачі та розпилювачі тракторні (одиниць)	844	1298	1058	1366	1942	986	760	1,1

*розрахунково.

Джерело: сформовано на основі [11; 12].

Забезпеченість тракторами у підприємствах скоротилася на 15,3%. Кількість комбайнів зернозбиральних, кукурудзозбиральних та кормозбиральних у підприємствах скоротилася на 20,2%. Найбільше у сільськогосподарських підприємствах скоротилася кількість бурякозбиральної (-39,6%), картоплезбиральної техніки (-35,1%) та картоплесаджалок (-30,0%). Також значне скорочення в аграрних підприємствах спостерігається для борін (-26,8%), сінокосарок (-21,7%) та вантажних автомобілів (-19,5%). Незначне скорочення відбулося розкидачів гною та добрив (-2,0%), культиваторів (-1,7%), жаток валкових (-1,6%).

Лише у 2023 році у порівнянні з довоєнним, одним із найкращих 2021 роком з придбання техніки та отримання фермерських прибутків, скорочення кількості тракторів склало 12,7%, а комбайнів зернозбиральних — 7,1%.

У господарствах населення наявність техніки також значно скоротилася у 2023 році у порівнянні з довоєнним 2021 роком — тракторів на 12,6%, комбайнів зернозбиральних — на 7,1%.

Розрахункові дані динаміки кількості господарств населення — власників різних видів сільськогосподарської техніки свідчать що із самохідної техніки господарства населення найкраще забезпечені тракторами: максимум — 237,2 тис. одиниць у 2017 році. Високий рівень забезпеченості господарств населення плугами та боронами: найвищий — 301,8 тис. одиниць та 280,8 тис. власників відповідно у 2005 році; найнижчий — 208,7 тис. одиниць 168,4 тис. влас-

ників у 2023 році. У порівнянні з довоєнним 2021 роком кількість господарств населення — власників тракторів у 2022 році скоротилася на 5,6%, а у 2023 році на 7,0%, комбайнів зернозбиральних — на 8,6% та 10,2% відповідно, сівалок — на 4,2% та 6,3% відповідно.

Рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою фермерів Польщі значно вищий ніж підприємств та господарств населення в Україні. набагато вищий. Так, на одне господарство (у тому числі індивідуальне) припадає 1,1 трактор, 0,13 зернозбиральних комбайнів. (слід врахувати, що розміри земельних угідь на 1 сільськогосподарського товаровиробника у Польщі (11,3 га) значно менші ніж в Україні (близько 120 га).

Найбільш характерними показниками є кількість тракторів на 1000 га ріллі та комбайнів на 1000 га посівних площ. В Україні ці показники становлять відповідно 9,5 тракторів та 3,4 комбайни, при цьому у Польщі згадані показники становлять 134,8 тракторів та 19,9 комбайнів відповідно, або у 14,2 та 5,8 разів відповідно більше.

Польськими фермерами у 2023 році було придбано 10,3 тис. нових тракторів. Обсяги придбання тракторів в Україні у 2023 році різко скоротилися — до 3,4 тис. одиниць, в той час, як у довоєнному 2021 році їх купівля складала близько 12 тис. одиниць, що негативно позначається на виробництві сільськогосподарської продукції: порушення технологій, збільшення витрат на паливо та ремонт, зниження продуктивності тощо.

Таблиця 4. Динаміка обсягів імпорту сільськогосподарської техніки у 2019–2023 роках

Вид техніки	2019		2020		2021		2022		2023	
	тис. од.	млн USD	тис. од.	млн USD	тис. од.	млн USD	тис. од.	млн USD	тис. од.	млн USD
Мотоблоки	31,2	7,6	40,1	9,2	34,8	10,4	28,4	7,3	33,6	8,7
Мінітрактори колісні *	16,3	40,8	18,8	46,4	18,7	53,5	11,6	36,3	15,1	45,3
Трактори колісні**	7,9	304	7,7	271,8	11,6	493,8	5,1	278,1	3,1	247,2
Комбайни зернозбиральні	2,1	168,4	1,9	155,1	3	283,8	2,1	176,9	1,9	131,2
Плуги	3,6	18,8	2,4	15,7	2	25,9	2,8	11,2	1,3	14,2
Культиватори	43,9	36,1	64,7	37,1	61,5	53,5	37,5	29,5	21,3	21,4
Борони дискові	0,7	17	4,6	17,8	0,8	30,6	0,4	15,0	0,4	19,6
Посівна техніка	5,2	106,6	4,9	103,2	5,9	160,3	4,5	79,7	2,7	76,7
Косарки тракторні	6,9	5,3	13,4	5,7	8,6	8,6	6,2	3,7	5,1	5,4
Всього	X	721,8	X	674,9	X	1141,6	X	648,5	X	552,1

*з потужністю двигуна до 37 кВт, **з потужністю двигуна понад 37 кВт.

Джерело: сформовано на основі [14].

В залежності від потужності виробництва найбільшим попитом серед сільськогосподарських підприємств користуються трактори з потужністю понад 59 кВт. Саме в цьому сегменті відбувається різке падіння виробничого та експортного потенціалу національного тракторобудування. За останні 10 років, найвищі обсяги виробництва тракторів цієї потужності спостерігалися ще у далекому 2011 році — 5,4 тис. одиниць. Після цього, відбувся різкий спад, деяке пожвавлення спостерігалось лише у 2015—2016 та 2021 роках. Лише протягом останніх п'яти років з 2017 по 2021 рік виробництво скоротилося майже у 4 рази — з 3,3 тис. до 0,8 тис. одиниць [10, с. 162].

За обмеженими наявними даними нами здійснений розрахунок очікуваного виробництва окремих видів сільськогосподарської техніки з врахуванням втрат виробничих потужностей через воєнні дії (Табл. 3).

У 2023 році порівняно з 2011 роком відбулося найбільше скорочення виробництва тракторів у 13,4 раза та косарок тракторних — у 7 разів. По інших видах техніки скорочення виробництва не було таким значним.

На сучасний розвиток сільськогосподарського машинобудування, як і на інші галузі економіки, негативний вплив справляють повномасштабні воєнні дії, що почалися 24 лютого 2022 року.

Економічними чинниками негативного впливу на виробничу діяльність підприємств стали інфляція, порушення логістичних зв'язків та співпраці з постачальниками, зростання цін на енергетичні ресурси, проблеми забезпечення виробництва кваліфікованими кадрами. Крім цього, через війну частина виробничих потужностей підприємств галузі була знище-

на, пошкоджена, опинилася під окупацією або знаходиться у зоні бойових дій [13].

Враховуючи негативний вплив війни, подальший розвиток українського сільськогосподарського машинобудування буде сповільнений рядом важких проблем, які подолати буде не під силу без активної допомоги держави. Внаслідок знищення та пошкодження слід очікувати втрату низки високотехнологічних підприємств, відновлення яких потребуватиме значних інвестицій, як приватних так і державних. Через міграцію та загибель на фронті виникне дефіцит висококваліфікованих кадрів, що позначиться на якості техніки та її асортименті — наявні кадри зможуть забезпечити виробництво лише простої техніки для обробки ґрунту. Відновлення логістичних ланцюгів, зв'язків із постачальниками також вимагатиме значних витрат. Зростання вартості енергоносіїв знизить цінову конкурентоспроможність на ринку техніки.

В сучасному сільському господарстві країни значною мірою, оновлення машино-тракторного парку здійснюється за рахунок іноземної техніки, яка домінує на ринку і її питома вага становить 70 до 90%, насамперед на ринку тракторів.

В Україні до початку повномасштабної війни впевнено просуvalи свою продукцію провідні країни-виробники тракторної та іншої сільськогосподарської техніки — США, Китай та країни Євросоюзу (Німеччина, Франція та Нідерланди). Їх частка складала 40—60%. Українські поля у довоєнний період використовувалися як своєрідний полігон, де демонстрували своє вміння кращі сільськогосподарські машини всієї планети.

З початком війни ситуація дещо змінилася: найбільш популярні в Україні трактори Мінського тракторного заводу у категорії потужності двигуна 37—75 кВт практично не імпортуються — їх місце впевнено зайняла продукція китайського виробництва (39,4% імпорту тракторів цієї категорії у 2023 році). Завдяки низькій ціні та зростанню якості сільськогосподарська техніка вироблена в Китаї (не лише трактори) стала більш популярною не лише в господарствах населення, а й у підприємств, прибутковість яких значно зменшилася з початком війни.

Значні обсяги імпорту техніки сприяють відтоку валюти з країни, втраті позицій продукції вітчизняних машинобудівників на внутрішньому ринку, міграції кваліфікованої робочої сили за кордон та підриву економіки в цілому через виникнення критичної імпортозалежності.

Особливим попитом у господарств населення та малих фермерських господарств користуються міні трактори і мотоблоки. У кількісному виразі, впродовж 2017—2021 років, щорічно їх ввозилося в Україну від 31,2 тис. одиниць у 2019 році до 47,5 тис. одиниць у 2018 році, але у вартісному виразі їх обсяги імпорту незначні — від \$7,6 млн до \$10,7 млн відповідно. У 2022 році імпорт їх скоротився до 28,4 тис. одиниць (\$7,3 млн), а у 2023 році — зріс до 33,6 тис. одиниць (\$8,7 млн). Подібна тенденція зберігається щодо імпорту міні-тракторів.

Щодо імпорту більшості видів сільськогосподарської техніки зберігається чітка тенденція до скорочення її обсягів (Табл. 4).

В цілому, рівень залежності сільського господарства України від імпортової техніки залишається досить високим.

Довоєнний експортний потенціал вітчизняного сільськогосподарського машинобудування був високий за окремими видами техніки, хоча часто досить нестабільний. Найбільш перспективним був напрямок експорту ґрунтообробної та посівної техніки.

Слід відмітити, що власне виробництво міні-техніки, у тому числі тракторів та мотоблоків для обробітку невеликих площ господарствами населення та малими фермерськими господарствами міг би стати перспективним напрямком розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та скласти ефективну конкуренцію дешевій продукції з Китаю.

Війна внесла корективи у розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування — через втрату частини підприємств, що були знищені, пошкоджені або залишилися під

Таблиця 5. Обсяги придбання сільськогосподарської техніки за програмою часткової компенсації її вартості (одиниць)

Вид техніки	2017	2018	2019	2020	2021	2017-2021	2024 план
Трактори	88	305	214	156	170	933	343
Комбайни зернозбиральні	0	9	10	1	5	25	17
Зерновози	1	37	4	0	0	42	30
Посівна та ґрунтообробна техніка	870	3552	4123	6009	5394	19948	3359
Інша техніка та обладнання	1947	13279	20724	8780	25639	70369	6045
Всього	2906	17182	25075	14946	31208	91317	9794

Джерело: сформовано на основі [15; 16].

окупацією експортний потенціал значно зменшився.

В різний час в Україні приймалися законодавчі акти та програми, спрямовані на стимулювання техніко-технологічного оновлення аграрного виробництва, у тому числі через стимулювання попиту на вітчизняну сільськогосподарську техніку. Однією із найбільш ефективних, на наш погляд, виявилася відновлена у 2024 році програма після дворічної перерви Програма часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (Табл. 5). У 2022—2023 роках через повномасштабні військові дії програма не фінансувалася, але вже у бюджеті 2024 року передбачено 1 млрд грн на її відновлення.

Останній для фінансування довоєнний 2021 рік був досить вдалим для реалізації програми: при бюджеті 991,4 млн грн 5789 сільськогосподарських товаровиробників змогли придбати понад 30 тис. одиниць техніки та обладнання.

У 2024 році дія програми була відновлена. З державного бюджету для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва станом на 30.08.2024 року з 1 млрд гривень використано лише 152,63 млн гривень, зокрема: за квітень — 220,1 тис. грн; за травень — 18,6 млн грн; за червень — 72,2 млн грн; за липень — 61,6 млн грн.

Програма часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва стала досить ефективним інструментом стимулювання виробництва та купівлі сільськогосподарської техніки в Україні. Однак, недоліком програми є те, що вона не впливає на розвиток інновацій та запровадження нових технологій у виробництво техніки.

Також існує проблема забезпечення малих підприємств з площею угідь до 500 га відповідною за продуктивністю та недорогою сільсько-

господарською технікою. У середньому у 2019—2021 роках лише 10% підприємств цієї категорії брали участь у програмі. Причинами цього стали недостатній рівень виробництва вітчизняної техніки для невеликих обсягів виробництва та занадто висока її вартість навіть при 25% компенсації.

На наш погляд, програма часткової компенсації вартості техніки повинна стати базовою для підтримки вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, фінансування якої здійснюється на постійній основі у обсягах не менше 1 млрд грн щороку, корегуватися залежно від рівня інфляції та попиту. Прибуток, отриманий від реалізації вітчизняної техніки за програмою часткової компенсації її вартості у повному обсязі спрямовується підприємствами сільськогосподарського машинобудування на модернізацію виробництва, впровадження інноваційних технологій та організацію виробництва малогабаритної техніки для особистих селянських господарств та дрібних сільськогосподарських товаровиробників що відповідають світовим стандартам. Вартість техніки та обладнання що включена до "переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок бюджетних коштів" не повинна перевищувати ринкової вартості техніки, що реалізується через дилерську мережу без залучення програми.

Також з 2023 року найбільшим попитом у сільськогосподарських підприємств користується державна програма підтримки бізнесу "Доступні кредити 5-7-9%". Протягом 2023 року майже 14 тисяч виробників сільськогосподарської продукції одержали 78,8 мільярдів гривень банківських кредитів на розвиток. З них за державною програмою "Доступні кредити 5-7-9%" — 10,9 тисяч господарств профінансовано на 44,5 мільярдів гривень.

Прямі втрати сільського господарства внаслідок війни станом на початок 2024 року склали \$10,3 млрд. Зокрема втрати від знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки склали \$5,8 млрд та зерносховищ \$1,8 млрд, внаслідок викрадення та втрати факторів виробництва та готової продукції — майже \$2 млрд тощо.

Втрати ж від недоотриманого доходу виробників сільськогосподарської продукції та збільшення її собівартості склали 69,8 мільярдів доларів. Враховуючи те, що частина підприємств сільськогосподарського машинобу-

дування знищена, пошкоджена або знаходиться під окупацією, а фізичні обсяги імпорту техніки для аграрних підприємств скорочуються, ситуація з оновленням їх машинопарку тракторного парку значно погіршується [9].

Внаслідок використання зношеної техніки та збільшення витрат на її обслуговування і ремонт зростає собівартість продукції сільськогосподарства та значно знижується ефективність аграрного виробництва, зрештою може призвести до значних втрат врожаю.

Спадна тенденція щодо імпорту агротехніки буде зберігатися й у 2024 році, хоча темпи її будуть сповільнюватися. На тлі цих та інших негативних чинників цього року продовжиться зростання ринку вживаної техніки, при чому не лише за рахунок її імпорту, а й через її обіг на внутрішньому ринку. Зростатиме попит на запасні частини та продовжуватиметься практика відновлення та реставрація наявної в господарствах техніки.

Для подолання негативних наслідків впливу війни для розвитку ринку сільськогосподарської техніки та матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва в повоєнний період необхідно:

1. створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій у розвиток та відновлення виробництва вітчизняної техніки, організація спільних підприємств для виробництва інноваційної, високопродуктивної та екологічної техніки не нижче 4 покоління;
2. спрощення ведення бізнесу та дозвільної системи, скорочення бюрократичних процедур та ліквідація корупційної складової в процесі створення підприємств сільськогосподарського машинобудування;
3. здійснення державою протекціоністської політики для обмеження імпорту неякісної техніки за демпінговими цінами через запровадження квот та підняття ставок мита;
4. стимулювання державою нарощення обсягів виробництва міні техніки вітчизняного конструювання для господарств населення та дрібних фермерських господарств;
5. широке залучення господарств населення та малих фермерських господарств до участі у державних цільових програмах розвитку аграрного сектору економіки;
6. фінансування у повному обсязі державних програм, спрямованих на відбудову та розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та модернізацію машинопарку тракторного парку аграрних товаровиробників, для забезпечення максимальної ефек-

тивності Програми доцільним є підняття рівня часткової компенсації вартості техніки з 25% до 40%, що передбачено законом України "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу;

7. сприяння органів влади релокації підприємств сільськогосподарського машинобудування та їх працівників із зони бойових дій, організація підготовки нових фахівців.

Лише прийняття та чітке виконання комплексної програми відновлення галузі сільськогосподарського машинобудування та підтримки сільськогосподарських товаровиробників сприятиме сталому розвитку аграрного сектору економіки у повоєнний період.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Забезпечення аграрного виробництва у повному обсязі сучасною та продуктивною сільськогосподарською технікою є запорукою його ефективності. Однак, під час війни виникає ряд викликів, які потребують їх вирішення через поліпшення інвестиційного клімату в державі, організацію спільного виробництва з провідними світовими лідерами сільськогосподарського машинобудування, здійснення протекціоністської політики державою, постійне фінансування державної підтримки відбудови та розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, підтримка розвитку технічного забезпечення малого бізнесу у сільській місцевості. Перспективою подальших досліджень стане вивчення стану та визначення шляхів розвитку українського сільськогосподарського машинобудування, а також дослідження системи збуту техніки для аграрного виробництва.

Література:

1. Захарчук О.В. Технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні. Економіка АПК, 2019. № 2. С. 48—56. doi: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902048>

2. Захарчук О. В., Вишневецька О. В., Заболотня В. А. Теоретичні основи інноваційної діяльності в сільському господарстві. Вісник університету "Україна", серія: економіка, менеджмент, маркетинг. 2021. № 5 (32). С. 26—38. doi: [10.36994/2707-4110-2021-5-32-03](https://doi.org/10.36994/2707-4110-2021-5-32-03)

3. Нечитайло В. В. "Діяльність фермерських господарств України в умовах війни", Сталий розвиток економіки, 2024. № 3(50). С. 365—370. doi: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-54>

4. Navrotskyi, Ya., Petrov, V., (2023), "Production as a link in the market of agricultural machinery for crop farming in Ukraine", *Ekonomika APK*, Vol. 5 (30), pp. 19—32. doi: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202305019>

5. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В., Могилова М. М., "Наукове забезпечення техніко-технологічного оновлення аграрного виробництва в Україні", Економіка АПК, 2017. № 5. С. 5—12.

6. Могилова М.М., Єфімцева Л.О. Відтворення основних засобів у частині їх формування як об'єкт менеджменту підприємств багатокладної аграрної економіки України. *Empirio*. 2024. № 1. С. 101—111. doi: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.101-111>

7. Скоцик В.Є. Теоретико-методологічні засади функціонування ринку сільськогосподарської техніки. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5332> (дата звернення 28.09.2024).

8. Наявність сільськогосподарської техніки у підприємствах за регіонами. Сільське господарство України: статистичний збірник за 2022 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2023. С. 52—54.

9. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Київська Школа Економіки: веб-сайт. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення 03.10.2024).

10. Navrotskyi, Ya., Zakharchuk, O., Vyshnevetska, O., Glinkowska-Krauze, B., Kuchmieiev, O. (2023), "The agricultural machinery market for crop production and prospects for its development in the postwar period", *Scientific Horizons*, vol. 26 (9), pp. 153—166. doi: <https://doi.org/10.48077/scihor9.2023.153>

11. Виробництво промислової продукції за видами. Державна служба статистики: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.10.2024).

12. Реалізація промислової продукції за видами. Державна служба статистики: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.10.2024).

13. Які заводи в Харкові найбільше постраждали від обстрілів — дані ХОВА. Об'єктив: веб-сайт. URL: <https://www.objectiv.tv/uk/objectively/2023/12/06/yaki-zavodi-v-harkovi-najbilshhe-postrazhdali-vid-obstriliv-dani-hova/> (дата звернення 29.09.2024).

14. Товарообіг у розрізі УКТЗЕД. Державна митна служба України: веб-сайт. URL: <https://>

/bi.customs.gov.ua/uk/trade/value-of-goods-hs-code (дата звернення: 04.10.2024).

15. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм. Мінагрополітики: веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/byudzhethnij-proces/zviti-pro-vikonannya-pasportiv-byudzhethnih-program> (дата звернення: 05.10.2024).

16. Інформація про паспорти бюджетних програм на 2024 рік. Міністерство Економіки України: веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8f50f74e-f16d-4e40-a844-e51a96c12eab&title=InformatsiiaProPasportiBiudzhethnikhProgramNa2024-Rik&showMenuTree=true> (дата звернення: 07.10.2024).

References:

1. Zakharchuk, O. (2019), "Technical maintenance of agricultural enterprises in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 26 (2), pp. 48—56. doi: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902048>

2. Zakharchuk O. V., Vyshnevetska O. V. and Zabolotnia V.A. (2021), "Theoretical foundations of innovative activities in agriculture", *Vestnik of the University "Ukraine", series "Economics, Management, Marketing"*, vol. 5 (32), pp. 26—38. doi: 10.36994/2707-4110-2021-5-32-03

3. Nechytailo, V. (2024), "Activities of ukrainian farms enterprises in the conditions of war", *Sustainable Development of Economy*, vol. 3 (50), pp. 365—370. doi: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-54>

4. Navrotskyi, Ya. and Petrov, V. (2023), "Production as a link in the market of agricultural machinery for crop farming in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 5 (30), pp. 19—32. doi: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202305019>

5. Lupenko, Yu., Zakharchuk, O. and Mohylova, M. (2017), "Scientific support for technical and technological renewal of agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 24 (5), pp. 5—12.

6. Mohylova, M. and Yefimtseva L. (2024), "Reproduction of Fixed Assets in the Part of Their Formation As an Object of Management of Enterprises of the Complex Agrarian Economy of Ukraine", *Empirio*, vol. 1 (1), pp. 101—111. doi: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.101-111>

7. Skotsyk, V. Ye. (2016), "Theoretical and methodological bases of functioning of market of agricultural machinery", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5332> (Accessed 28 September 2024).

8. State Statistics Service of Ukraine (2023), "Availability of agricultural machinery in enterprises by region", *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy: statystychnyj zbirnyk za 2022 rik [Agriculture of Ukraine: statistical collection for 2022]*, State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, pp. 52—54.

9. Kyiv School of Economics (2024), "Report on direct damage to infrastructure from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of early 2024", available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (Accessed 03 October 2024).

10. Navrotskyi, Ya., Zakharchuk, O., Vyshnevetska, O., Glinkowska-Krauze, B. and Kuchmieiev, O. (2023). "The agricultural machinery market for crop production and prospects for its development in the postwar period", *Scientific Horizons*, vol. 26 (9), pp. 153—166. doi: <https://doi.org/10.48077/scihor9.2023.153>

11. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2024), "Production of industrial products by type", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 03 October 2024).

12. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2024), "Sales of industrial products by type", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 03 October 2024).

13. The lens (2024), "Which factories in Kharkiv have suffered the most from shelling — data from KHOVA", available at: <https://www.objectiv.tv/uk/objectively/2023/12/06/yaki-zavodi-v-harkovi-najbilshe-postrazhdali-vid-obstriliv-danihova/> (Accessed 29 September 2024).

14. The official site of State Customs Service of Ukraine (2024), "Trade turnover in terms of UKTZED", available at: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/value-of-goods-hs-code> (Accessed 04 October 2024).

15. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2024), "Reports on the implementation of budget program passports", available at: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/byudzhethnij-proces/zviti-pro-vikonannya-pasportiv-byudzhethnih-program> (Accessed 05 October 2024).

16. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2024), "Information on the passports of budget programs for 2024", available at: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=-8f50f74e-f16d-4e40-a844-e51a96c12eab&title=-InformatsiiaProPasportiBiudzhethnikhProgramNa2024-Rik&showMenuTree=true> (Accessed 07 October 2024).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2024 р.